

Ureditev nadomestnega biotopa za čebelarje *Merops apiaster* v peskokopu na Bizeljskem

Habitat creation for Bee-eaters *Merops apiaster* at Bizeljsko

Andrej SOVINC

1. UVOD

O gnezditveni koloniji čebelarjev *Merops apiaster* v peskokopu na Bizeljskem je prvi pisal J. Gregori (1989a, 1989b, 1990). Po pripovedovanju domačinov so čebelarji tu pričeli gnezditi že leta 1985. To je trenutno edina znana večja gnezditvena kolonija čebelarjev v Sloveniji.

Kolonija čebelarjev je ogrožena zaradi nadaljnje eksploatacije peska in rekultivacije območja po prvotno narejenem sanacijskem načrtu. Za ohranitev gnezdišča je treba pripraviti poseben načrt ureditve nadomestnega biotopa, ki bo tudi v prihodnje omogočal gnezdenje teh ptic.

Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine v Novem mestu je že leta 1989 pričel pripravljati gradivo in utemeljitve za zakonsko zavarovanje omenjenega gnezdišča.

2. OSNOVNI PODATKI O PESKOKOPU

Peskop kremenčevega peska na Bizeljskem je značilen nižinsko-pobočni površinski kop. Upravljalec peskokopa je Rudnik Globoko, organizirana eksploatacija peska pa poteka že več let. Pridobivanje peska je zaradi vremenskih razmer ponavadi mogoče le med marcem in oktobrom, torej tudi v obdobju gnezditvene sezone ptic.

Površina ležišča peska meri okoli 7,5 ha, vendar je bila doslej odkrita le približno polovica ležišča. Na severnem, vzhodnem in zahodnem robu peskokopa so visoke stene, ki so visoke ponekod do okoli 25 m. Že pred leti je bilo dogovorjeno, da se

dovoli odstranitev grebena do izohipse 230 nadmorske višine, kar pomeni do kote vznožja omenjenih sten. Rudarski inštitut iz Ljubljane je v projektu iz leta 1984 pripravil tudi sanacijski načrt, ki upošteva odstranitev zdajšnjih strmih sten in ureditev enakomernega pobočja terena pod naklonom 18 stopinj. Po končani sanaciji je bila predvidena zatravitev pobočja.

3. ZNAČILNI PREDSTAVNIKI AVIFAVNE PESKOKOPA

Na Bizeljskem je trenutno edina znana večja kolonija čebelarjev pri nas, ki so uvrščeni tudi v Rdeči seznam ogroženih ptičev Slovenije (Gregori, Matvejev, 1992). Ponekod v severovzhodni Sloveniji so poznana redka gnezdišča predvsem posameznih parov ali le manjših skupin, saj jim neustrezne razmere (premajhen obseg in višine sten, neustrezna geološka sestava) ne zagotavljajo možnosti za naselitev večje kolonije. Izkazalo se je, da čebelarjem posebej ustrezajo stene, obrnjene proti jugu in vzhodu. Na Bizeljskem gnezdi v posameznih letih celo do okoli 50 parov (Gregori, 1990).

Izmed drugih vrst je leta 1991 v manjši steni peskokopa na Bizeljskem gnezdilo največ do deset parov breguljk *Riparia riparia* (Koražija, ustno). Posamič so bile ob stenah peskokopa registrirane tudi junija 1992 (Trontelj, ustno), morda so tudi gnezdile (Koražija, ustno). Vzrok za njihovo neredno gnezdenje na Bizeljskem je zelo verjetno tudi v pomanjkanju ustreznih vod-

nih površin, nad katerimi se prehranjujejo.

Med drugimi gnezdilci v stenah tega peskokopa so še šmarnica *Phoenicurus ochruros*, škorec *Sturnus vulgaris* ter poljski in domači vrabci *Passer montanus* in *domesticus*. V začetku junija 1993 je bila ob stenah peskokopa registrirana tudi zlato-vranka *Coracias garrulus*, vendar njeno gnezdenje ni bilo potrjeno (Koražija, ustno).

Ornitološka opazovanja v pognezditvenem in preletnem obdobju so pokazala, da so stene, goličave in ruderalna vegetacija v peskokopu izredno vabljive za ptice pevke, ki se tu zbirajo zaradi velikega števila insektov na površinah, obsijanih od sonca. Registriranih je bilo prek 30 vrst (last.op.).

4. UREDITEV NADOMESTNEGA BIOTOPA

Novejša spoznanja o pomenu peskokopa na Bizeljskem kot prebivališča ogroženih vrst ptic zahtevajo drugačno zasnovo ure-

ditvenega načrta, ki bo usklajena tudi z naravovarstvenimi interesi. Tak načrt nastaja na Vodnogospodarskem inštitutu v Ljubljani v sodelovanju z Zavodom za varstvo naravne in kulturne dediščine v Novem mestu.

Pri pripravi takega načrta je poleg tehničnih, predvsem geomehanskih značilnosti zelo pomembno poznavanje življenjskih možnosti, ki jih za svoj obstoj potrebujejo tukaj živeče vrste.

Končno različico sanacije območja peskokopa za zdaj še ni mogoče izdelati. Upravljelec peskokopa se namreč še ni odločil, ali bo v prihodnje odprl še preostali del ležišča peska ali pa bo izkoriščanje kremenovega peska zaključeno že prej. Odločitev bo znana po opravljenih geoloških raziskavah ležišča in kvalitete peska.

Zato bo v prvi fazi sanacije, torej še med nadaljnjim izkoriščanjem zalog peska, pripravljena nadomestna stena na zahodnem delu peskokopa. V naslednjih letih bodo

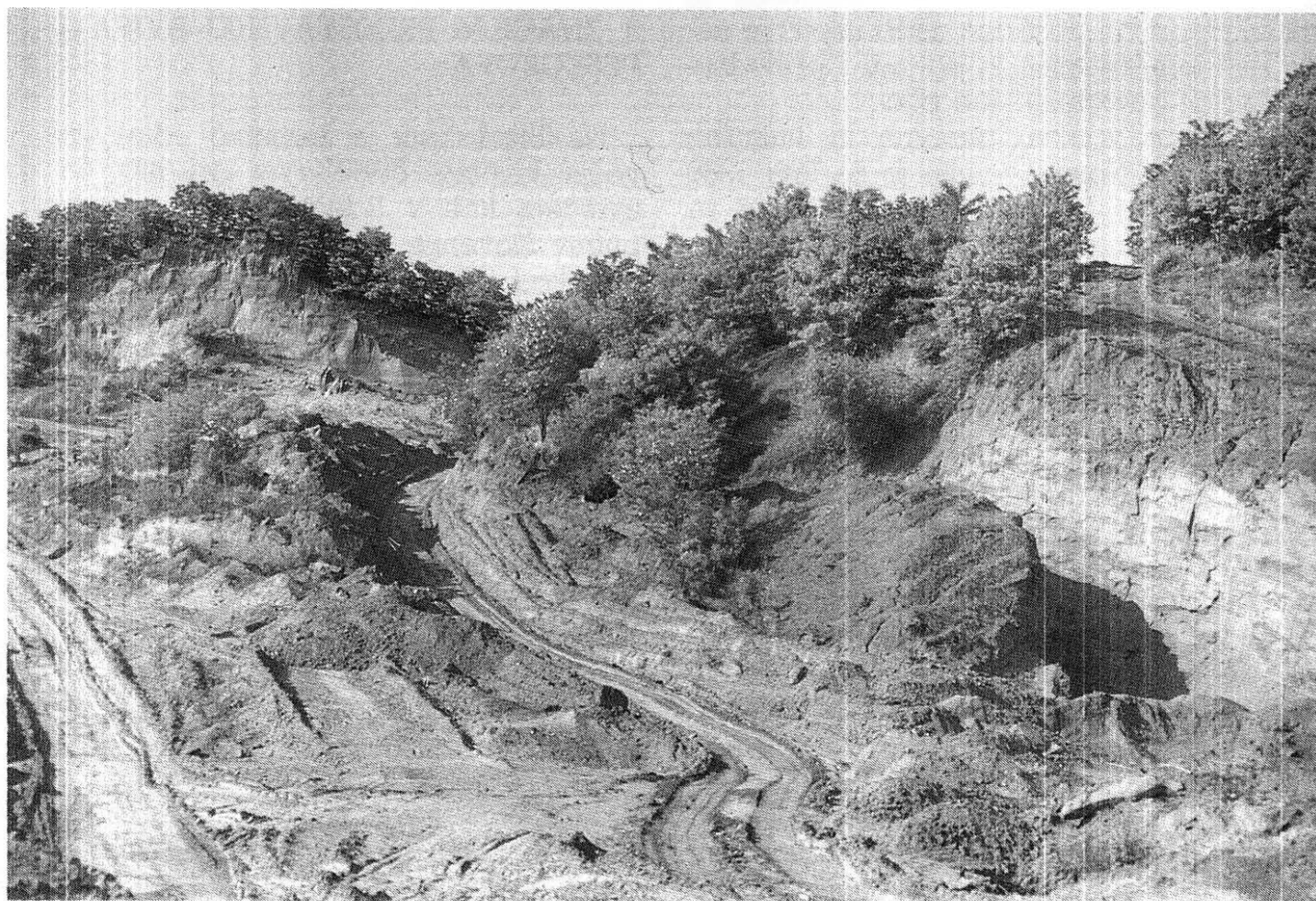

Foto 1. Peskokop Bizeljsko. Maj 1993. (A. Sovinc)
Photo 1. Bizeljsko sand pit. May 1993. (A. Sovinc)

namreč postopno odstranjene stene na severnem robu peskokopa, v smeri proti zahodu, prav tam, kjer je dandanes največja gostota gnezditvenih rogov.

Novo pripravljene gnezditvene stene bodo v primeru, da se ležišče peska v prihodnje ne bo več širilo, ostale kot del končne rešitve sanacije, sicer pa bodo to vlogo prevzele novo nastale stene na skrajnem robu trenutno še neodkrita dela ležišča peska.

Za zagotavljanje ustreznih gnezditvenih možnosti za gnezditke v rogovih je nujno občasno rušenje in posipanje sten, saj se s tem zagotavlja strmo, skoraj navpično pobočje in odstranjuje zarast vegetacije, ki zastira stene. Zato je treba predvideti poseben način varovanja okolice pred neželimi nanosi porušenega materiala, kar bo doseženo s posebnim sistemom nasipov in vkopov, katerih južna stena bo rabila kot gnezdišče nekaterih vrst ptic. Posebna pozornost bo namenjena ublažitvi posledic, ki

bodo nastale ob odstranitvi grebena sedanjega hriba na severni strani peskokopa; vetrovom bodo skozi "škrbino" omogočene nove poti, kar bo zelo verjetno vplivalo na mikroklimo področja.

V začetni fazi sanacije je predvidena tudi ureditev manjšega vodnega objekta (mlake), kar omogočajo primerne geološke in geomehanske značilnosti območja. Vodna površina privablja različne vrste žuželk, ki so pomemben vir hrane ptic, posebej čebelarjev in breguljk.

Končna rešitev sanacije površja v peskopu bo v čim večji meri upoštevala ohranitev gnezditvenih sten, golih peščenih površin in pionirske vegetacije. Predvidena je tudi ureditev sprehajalne poti in opazovališča za ptice, seveda s primerne oddaljenosti, da tukajšnje ptice ne bodo motene.

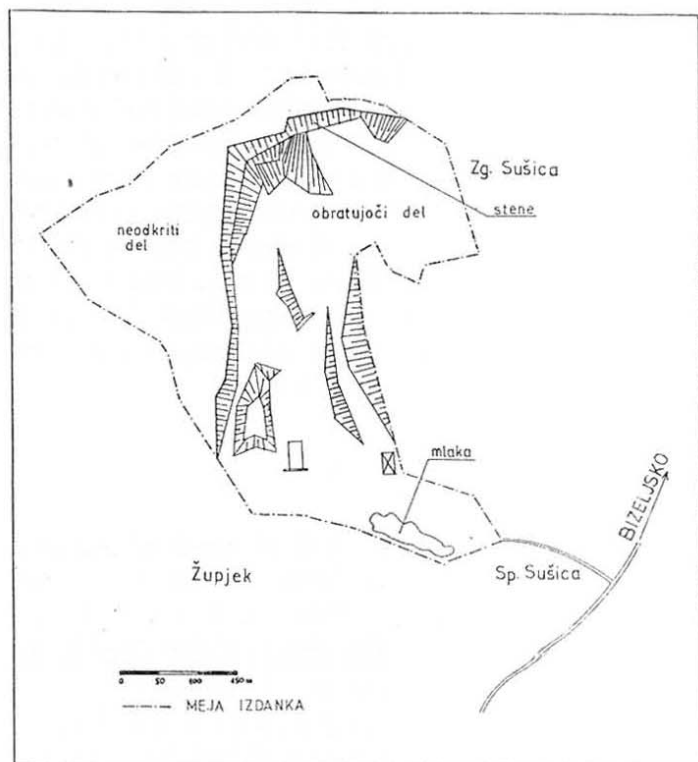
4. NAMEMBOST OBJEKTA PO KONČANI EKSPLOATACIJI IN IZVEDENI SANACIJI

Upravljelec peskokopa je pripravljen izvajati sanacijo po opisanem načrtu, saj je takšna rešitev tudi ekonomsko neprimerno bolj sprejemljiva od razmeroma dragega humusiranja in zatratitve. Tudi lokalna kra-

Foto 2. Čebelar *Merops apiaster* pred gnezditveno steno v peskopu Bizeljsko. Junij 1992. (A. Hudoklin)

Photo 2. Bee-eater *Merops apiaster* in front of the Bizeljsko sand pit wall, where it breeds. June 1992. (A. Hudoklin)

Slika 1. Peskokop Bizeljsko – situacija
Figure 1. Bizeljsko quartz pit – situation

jevna skupnost podpira zamisel o ureditvi nadomestnega biotopa na območju bizeljskega peskokopa. Območje bi poleg osnovne naravovarstvene funkcije postalo tudi pomemben vzgojno-izobraževalni in naravoslovno-turistični objekt.

LITERATURA

GREGORI, J. (1989 a): Čebelar *Merops apiaster* gnezdi v Sloveniji. *Proteus* 52: 151.

GREGORI, J. (1989 b): Ocvirek za poznavalce ptičev. Čebelar *Merops apiaster* gnezdi v Sloveniji. *Lovec* 72: 363–364.

GREGORI, J. (1990): Čebelar *Merops apiaster* v Sloveniji. *Acrocephalus* 11: 3–10.

GREGORI, J., MATVEJEV, S. (1992): Rdeči seznam ogroženih ptičev v Sloveniji. *Varstvo narave* 17: 29–39.

WAHL, L. idr. (1984): Pridobivanje kremenčevega peska v peskokopu Bizeljsko glede na sanacijsko razširitev peskokopa in ureditev dela za ponovno rabo zemljišča. Rudarski projekt za izvajanje del. Rudarski inštitut Ljubljana.

POVZETEK

V peskokopu kremenčevega peska na Bizeljskem je trenutno edina večja znana gnezditvena kolonija čebelarjev v Sloveniji, v kateri gnezdi do okoli 50 parov. Poleg čebelarjev gnezdi v peščenih stenah še nekaj vrst ptic, občasno celo breguljke, morda celo zlatovranka. V prispevku je predstavljena zasnova projekta ureditve nadomestnega biotopa, ki bo tudi v prihodnje omogočala gnezdenje ogroženim čebelarjem in drugim vrstam. Namesto prvotno predlagane ponovne kmetijske rabe naj bi na območju peskokopa v prihodnje nastal sekundarni biotop, kjer bi bile poleg osnovne naravovarstvene funkcije dane možnosti tudi za razvoj naravoslovnega turizma in vzgojno-izobraževalnih aktivnosti.

SUMMARY

The only fairly large and at present known colony of Bee-eaters in Slovenia breeds at the quartz pit at Bizeljsko. There are about 50 of them, and apart from this group there breed, in sandy walls, few more birds, occasionally a number of Sand Martins or perhaps even the Roller. The article presents a scheme of how a substitute biotope could be made there and enable further breeding by the endangered Bee-eaters and

other species of birds. Contrary to the original proposal, according to which the area of the pit was to be left to agricultural use, a secondary biotope is to be made there, with possibilities for a quick development of eco-tourism and educational activities, apart from its basic conservationist function.

Andrej Sovinc, Pod kostanji 44, 61000 Ljubljana

Nove knjige New Books

ATLAS DER BRUTVOGEL ÖSTERREICH. M. Dvorak, A. Ranner und H. M. Berg; Bundesministerium für Umwelt, Jugend und Familie, Wien 1993

Rezultate kartiranja gnezdil, ki ga je v letih 1981–85 organiziralo avstrijsko združenje za ornitologijo, je pravkar v knjižni obliki izdalo zvezno ministrstvo za okolje, mladino in družino. Knjiga formata A4 obsega 527 strani, 212 kart razširjenosti, 10 slik in 4 barvne transparente. V nasprotju z že kar uveljavljenim običajem pri izdajanju nacionalnih atlasov, avstrijski ne vsebuje črno-belih ilustracij obravnavanih vrst ptic, je pa obogaten s 14 barvnimi fotografijami habitatov in eno barvno fotografijo ptice, tokrat je pripadla kotorni. Pri zbiranju podatkov na terenu je sodelovalo 753 opazovalcev, ki so zabeležili 344.157 podatkov. Rezultate kartiranja so obdelali M. Dvorak, A. Ranner in H. M. Berg, predgovor pa je napisal starosta avstrijskih ornitologov, dr. K. Bauer. V uvodnem delu je poleg metode pojasnjena klimatološka, geološka, hidrološka in vegetacijska slika Avstrije, dežele, kjer gnezdi 48 % vseh evropskih gnezdil, čeprav obsega njeno ozemlje le odstotek celotne površine starega kontinenta.

Avstrijski ornitološki atlas vidno zaznamuje izbir nestandardizirane mreže zajemanja podatkov. Medtem ko je večina evropskih držav (prva izjema je bila Francija) upoštevala navodila Evropskega komiteja za ornitološki atlas in kartirala po UTM (Universal Transverse Mercator) sistemu s kvadrati v izmeri 10 × 10 km, so se Avstrijci odločili za sistem zemljepisne dolžine in širine, kjer je osnova geografska minuta, ki ponazarja pravokotnik v izmeri 1,25 × 1,85 km (2,3 km²). Atlas je predstavljen v nekakšni kombinaciji dveh večjih izmer, pri čemer je mreža vrisana v izmeri 18,7 × 13,9 km (259,9 km²), kar predstavlja 15 minut vzhodne dolžine in 7,5 minut severne širine, točkovno izražena prisotnost pa v mreži 6,25 ×